

Владо ШАРКОВСКИ

**ОБОПШТУВАЊЕ ЗА НАРОДНООСЛОБОДИТЕЛНАТА ВОЈСКА И
ПАРТИЗАНСКИТЕ ОДРЕДИ НА МАКЕДОНИЈА СО КОРИСТЕЊЕ
НА СПОМЕНИКОТ НА ПАДНАТИТЕ БОРЦИ ЗА
ОСЛОБОДУВАЊЕ НА СКОПЈЕ**

Методска обработка на темата со ученици од II клас на
Електро-машинскиот училищен центар „Никола Тесла“ Скопје.

Образовно-воспитна цел на часот:

Запознавање на учениците со еден од значајните споменици на Народноослободителна војна и Револуцијата. Поттикнување интерес за нови сознанија за масовноста на НОВ во Ма-

кедонија, за слободарскиот дух на македонскиот народ и народностите, мотивиран од вековното ропство и желба за остварување на своите идеали: слобода, независност, рамноправност и државност. Потоа, да ги ценат и чуваат придобивките од Народноослободителната војна и Револуцијата стекнати по цена на големите жртви на нашите народи и народности, како и да ги сакаат и чуваат спомениците од НОВ не само како симбол на борбата туку и како уметнички и културни вредности.

Наставни методи:

За време обработката на темата ги користевме методите на демонстрација, набљудување и анализа на објектот, разговор со учениците и повремено монолошко објаснување и обопштување од страна на наставникот.

Облик на работа:

Користење и обработка на историски споменик.

За наставниот час и неговата подготовка покрај другото ја користевме и следната литература:

1. НОВ во делата на ликовните уметници на Југославија (албум репродукција), Белград 1958 година.

2. Списание „Историја“ — орган на Историските друштва на СР Македонија, бр. 2 од 1971 година и бр. 2 од 1969 година написи за оваа проблематика и обработка за наставните часови по историја; и

3. Момчило Стефановиќ, Малите херои на големата војна, Скопје 1977 година.

Нашата определба за Споменикот на паднатите борци за ослободување на Скопје како објект за организирање на наставен час произлезе, пред сè, од фигуративниот израз, односно реалистичното обликување на настаните од НОВ, што дава можност за анализа на ликовите и тоа на едноставен и разбирлив начин за учениците. Потоа големината на Споменикот што одговара на самите збиднувања, како и неговото место каде што е подигнат т.е. близу до местото на жестоките судири кои ги воделе единиците на Народноослободителната војска во Македонија со окупаторот за време на ослободувањето на Скопје, што дава уште поголем израз и впечаток на посетителите.

Покрај другото ова уметничко дело дава можност пред него учениците да се пренесат во времето на НОВ и емотивно да ги доживеат страдањата и борбата на еден народ кој со векови бил под ропство, но се борел и за својата слобода. На тој начин со помош на овој објект ние визуелно ги информира-

раме учениците и ја дополнуваме и прошируваме претставата за макотрпната борба на нашиот народ, за злосторствата на окупаторите, како и за силата на тој народ да верува во себе во својата моќ, дека не бил сам во таа борба и дека никој не може да му ја одземе слободата колку и да е силен. Исто така Споменикот со своите квалитети како уметничко остварување, симболизирајќи ја борбата во НОВ, остава трајни впечатоци кај учениците насочувајќи ги во идејно-воспитен поглед во духот на нашето време. И на крајот Споменикот, заправо неговата анализа придонесува и на естетското воспитание на учениците со што се остварува и една од важните воспитно-образовни компоненти на задачите на наставата по историја.

Текот на часот:

Во уводниот дел на часот со учениците се задржавме на целта на нашата посета на Споменикот. Најпрвин се разбира, им ти дадов основните податоци за Споменикот нагласувајќи дека тој е дело на познатиот хрватски вајар Иван Мирковиќ, роден во 1893 година во Паг. Студирал ликовна уметност во Прага, а своите дела ги изложувал на повеќе места во земјата и странство. Покрај овој споменик, изработил споменици во Сињ, Корчула и во други места, и на крајот кажав дека овој Споменик е поставен т.е. свечено откриен во 1949 година во еден од најубавите делови на градот, и тоа не случајно бидејќи во овој дел на градот се водеа најжестоки борби со германските окупатори за време на ослободувањето на Скопје.

На поставеното прашање, од што односно од каков материјал е изработен Споменикот, учениците одговорија дека фигурите се од бронза, а постаментот од мермер. Потоа ги процирав. Зашто од таков материјал се градат и другите споменици? Од одговорите заклучивме дека спомениците треба да имаат своја трајност и постојаност како и самите историски настани што не смее времето да ги брише...

Потоа преминавме на анализа на содржината на Споменикот. По кратко набљудување на човечките фигури поставивме прашање и со добиениот одговор заклучивме многу лесно дека на него е прикажана група на борци во борбена акција, со оружје против непријателот. На прашањето кој тука ја води борбата? — добивме одговор дека — покрај припадниците на нашата војска — партизаните, со оружје во раце се маѓа и „старо и младо и машко и женско“ — како што тоа често го слушаме и преку народните песни. Така заклучивме дека авторот на Споменикот на симболичен начин ја прикажал масовноста и единственоста на нашиот народ и народностите во НО војна, за остварување на своите слободарски идеали. Тоа

може да се заклучи и од компактоста на групата на споменикот: сите заедно учествуваат во акција, а од нивните лица може да се прочита цврстата решеност и храброст да истраат во борбата до победата над непријателот, да ја ослободат својата земја. Оваа, а и другите констатации при анализата ни се овозможени поради тоа што Споменикот со својот постамент е ниско поставен, така што е достапен за посетителите кои можат лесно да ги уочуваат деталите, да ги распознаваат изразите на лицата и другите карактеристики.

Потоа обрнавме внимание на главната фигура на дадената група на Споменикот. Затоа и го поставивме прашањето: Која фигура од оваа група е доминантна и што изразува таа?

Одговорот на учениците беше сигурен зашто на Споменикот тоа очигледно се забележува: Доминантна фигура е борецот кој во десната рака држи пушка, а со подигнатата лева рака со раширени прсти, како и со изразот на лицето, целиот во борбен занес го вика народот на борба — на востание. Овој одговор ми послужи како повод да поставам и едно од суштествените прашања на Народноослободителна војна во Македонија. Ако оваа фигура симболизира истакнат борец во НОВ, кои беа тогаш, визионерите и организаторите на Народноослободителната борба кај нас во Македонија? кое беше клучно прашање на нашето востание и борбата.

Од одговорот, се потсетуваме дека:

— По прогласот на Централниот комитет на Комунистичката партија на Југославија за дигање на вооружена борба и покрај опортунистичките ставови на дотогашниот секретар на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија Методија Шаторов-Шарло, по неговото сменување, новиот Покраински комитет на КПЈ за Македонија на чело со другарот Лазар Колишевски ги изврши сите подготовки за дигање на вооружено востание. Така со вооруженото востание од 11 Октомври 1941 година дојде до израз визионерството на КПЈ на чело со другарот Тито — дека македонскиот народ ќе може само преку заедничка борба со другите народи и народности да ги оствари своите вековни стремежи и национални идеали, и социјалистичкото општествено уредување. Меѓувремено, поставувам прашање за истакнатите водачи и тогашни раководители на НОВ во Македонија кои работеа за доследно спроведување на линијата на нашата Партија за вооруженото востание и придонесоа за распламтување на востанието и изградување на вооружените сили на Народноослободителната војска. Од добиените одговори беа спомнати многу првоборци меѓу кои учениците најмногу ги истакнаа оние кои ги дадоа животите за народот, за победата

на линијата на Партијата, за ширењето на востанието и создавањето на првите ослободени територии: Мирче Ацев, Страшо Пинџур, Христијан Тодоровски — Карпош, Борка Талески, Кузман Јосифовски — Питу и други.

Откако вниманието го свртевме на останатите борци, кои се во полн замав во борба со непријателот, а на чии лица и движења во ракувањето со оружјето се чита непоколебливост, храброст за пресметка со окупаторот, преминуваме на анализирање на женската фигура на Споменикот. Учениците брзо дојдоа до заклучок дека таа го симболизира учеството на жените во НО војска. Тоа ни даде повод да поставиме прашање: Дали жените во текот на НОВ учествуваа само со оружје в раце? Секако врз основа на обработениот отпорано материјал без мака добивме одговор дека тие беа вклучени рамноправно со мажите

во борбените редови; како борци, болничарки курири, вршење илегална дејност, ја снабдуваа нашата војска со разни потребни работи и др. Ги потсетувам учениците дека во НОВ и Револуцијата активно зеле учество преку 100.000 жени од кои неколку илјади во Македонија; околу 25.000 од нив загинаа во текот на војната, како и на зборовите на другарот Тито дека е тој горд што е на чело на Народноослободителна војска и партизанските одреди на Југославија во која има толкав број жени. Овие коментари учениците ги дополнија со податоците кои ги обработувавме на часовите во врска со учеството на жените во НОВ. На пример, дека жените уште во војната имаа и раководни улоги, како Мара Нацева која беше избрана за член на новоформируваниот Покраински комитет на КПЈ за Македонија, а кога е формирана КПМ беше избрана во Централниот комитет на Комунистичката партија на Македонија; или дека голем број жени се прогласени за народни херои и дека ги дадоа своите животи во НОВ. Затоа и го поставив прашањето за познатите жени — борци и народни херои кои падна во борбата со непријателот. Во одговорот на прашањето учениците ги спомнаа: Вера Јоциќ, Мирка Гинова, Вера Цирири — Трена, Елпиди Караманди, Ибе Паликуќа (за која гледале филм на телевизија), Марија Бурсак (прва жена; народен херој), Нада Димиќ и др.

Потоа на учениците им го свртив вниманието со тоа што авторот на Споменикот поставил и фигура на дете (пионер) кое во рацете држи револвер (нагант револвер) и се обратив до нив со прашањето што сакал со ова да изрази уметникот?

Евидентен беше интересот на учениците да коментираат — дека преку оваа фигура прикажани се нашите пионери-борци во НОВ чиј број не беше мал, кои им пристапиле на страната на партизаните и во војната беа нивни заштитници, воспитувачи па и родители на оние деца кои ги изгубиле своите. И за нив поставивме прашање за должностите што ги извршувале. Тргувајќи од фигурата на Споменикот, секако, учениците спомнаа дека најпрвин биле во партизанските одреди како курири, борци-бомбаши, потоа во штабовите каде ги извршувале поставените задачи, биле извидници, а голем број пионери ги изгубија своите животи во борбите со непријателите. Дополнив дека таквото големо учество на пионерите во партизани било обусловено од самата војна, од нивните страдања од окупаторот, злосторствата што ги гледале пред своите очи; сето тоа влијаело децата да бегаат и да бараат засолниште кај народната партизанска војска. Децата-пионери не оделе во партизни за да умрат, но не се плашеле ни од смртта.

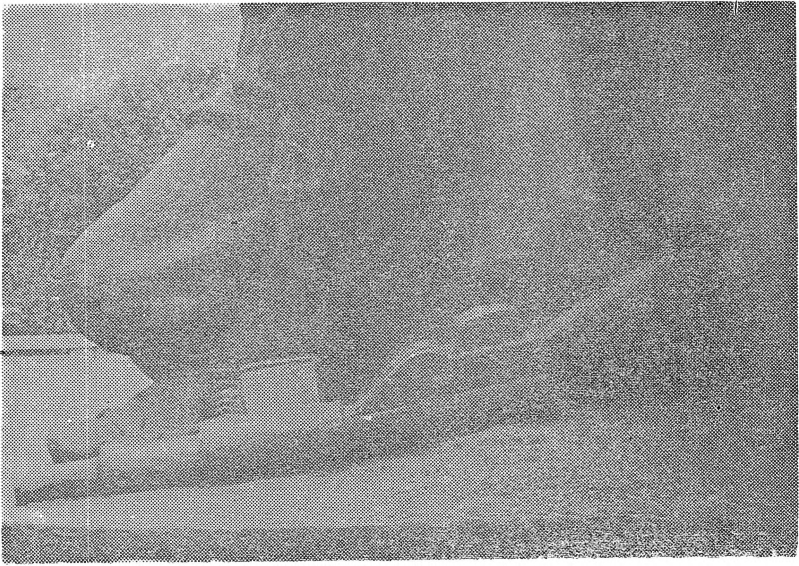
Коментарот за пионерите го заокруживме со спомнувањето на некои од познатите борци пионери во НОВ. Некој од учениците го спомна Тоде Саздовски, кого партизаните го нарекле

„Мали“. Тој бил курир на прославениот командант Христијан Тодоровски — Карпош. Секако учениците не ја забораваја нивната омилена личност, познатиот бомбаш Бошко Буха (спомнавме дека за него е снимен филм и дека треба да го гледаат).

За време на овој разговор повторивме дека и на Споменикот се укажува на таа масовност на нашата НО Војска, и дека и „старо и младо, и машко и женско“ било во составот на нашите вооружени сили со оружје в раце да би се бореле против окупаторот и неговите слуги.

Бидејќи веќе го спомнавме и оружјето и бидејќи „материјалот“ на Споменикот ни дава можност тоа да се види, се задржавме и на неговата анализа. Обрнете, внимание на оружјето со кое се бореа со непријателот нашите партизани“ — беше моето насочување. По извесно набљудување учениците одговорија дека нашите борци биле наоружани со пушки, митралези машинки, и дури со старовремско оружје. Овде моравме

да ги расчленуваме одговорите од повеќе причини. Најпрвин дека нашите борци употребувале разноврсно оружје, дека се снабдувале и со одземено оружје од непријателот (како што биле пушките маузерки — одземени од бугарските окупатори). Од нив како и од германските окупатори борците одземале и машинки што се гледа и на Споменикот. Меѓутоа, бидејќи на Споменикот кај еден борец се гледа и машинка со какви беа наоружани не мал број од нашите борци, што по Техеранската конференција ги испраќа сојузниците преку нивните падобранци — тоа ни послужи како повод да истакнеме дека нашите борци биле помагани со оружје и од сојузниците.

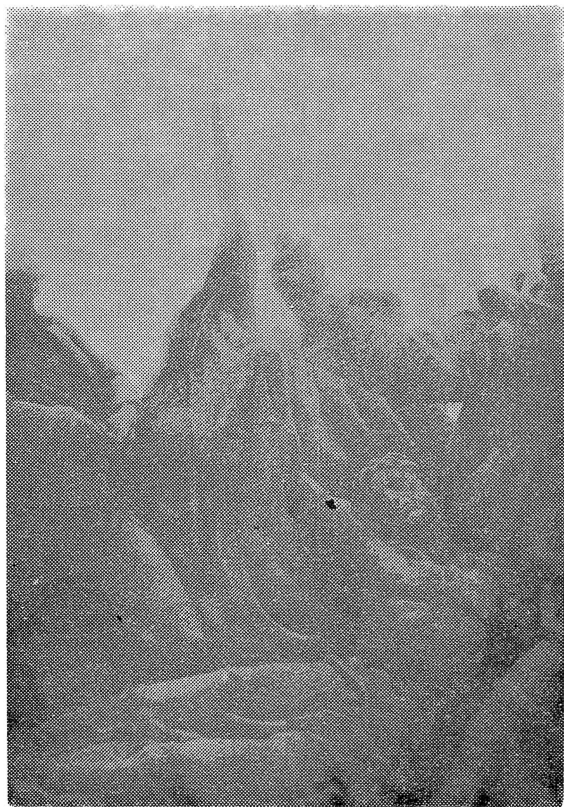
Посебно се задржавме на доста интересниот и многу важен „податок“ на Споменикот во врска со оружјето на оние што се бореле во текот на НОВ. Затоа обрнавме внимание на пушката која жената ја држи во рацете. Го поставивме прашањето: каква е таа пушка?; и на одговорот дека таа е многу стара пак поставивме прашање: по што тоа се препознава? Одговорот беше дека таа е кременуша, дека инкрустацијата на кундакот и на другите дрвени делови на пушката исто така е знак дека е направена рачно од занаетчија-пушкар и дека вакви пушки употребувале уште ајдутите кои ги одземале од богатите турски бегови и аги, итн.

Веднаш потоа со учениците се задржавме на револверот кој пионерот борец го држи во рацете за да ги добиле одговор дека и тој е од стар тип (наган револвер) кој се спомнува и во народните песни. Учениците особено ги заинтересира малото топче кое се наоѓа до нозете на главната фигура на Споменикот, борецот кој со раката го повикнува народот на востание. И се разбира добивме одговор дека топчето е од стар вид и дека многу потсетува на топчињата што востаниците ги правеле од прешево дрво уште во времето на Илинденското востание. Овие податоци на Споменикот ги подвлековме за да извлечеме заклучок, се разбира, со помош на учениците, затоа прашавме: Дали случајно авторот на Споменикот тоа го извајал и што сакал со тоа да прикаже: Јасно е дека добивме одговор оти со тоа на многу забележлив начин се симболизира континуитетот на НОВ и Револуцијата со поранешните борби на македонскиот народ за слобода, уште од времето на турско ропство преку ајдутите, востанијата, а особено од времето на Илинденското востание и Крушевската република, со што македонскиот народ отпорано јасно ја изразува желбата за својата национална слобода и за својата државност. Тоа ни дава можност да укажеме дека во НОВ и Револуцијата македонскиот народ во здружена борба со народите и народностите на нашата земја ја извојуваа својата слобода и државност во братската заедница на СФРЈ.

Потоа се префрливме на другата страна на Споменикот да би го прокоментирале она што им го свртува вниманието на учениците. Да видиме што е овде прикажано? Добиваме одговор дека уметникот овде ја прикажал фигурата на борец кој во раката држи бомба и е готов да ја фрли на непријателот, а со другата рака што го придржува својот ранет другар-борец кој е ранет. Додавам дека нашите борци за време на војната во оружените судири често пати биле во искушение да се борат против непријателите, и воедно да се грижат за ранетите другари, а грижата за ранетите другари во нашата НОВ било познато, како морална добрина која ги красела Титовите партизани. „Дали ви е познат некој таков пример во Македонија, кој укажува на големата грижа за ранетите борци? Меѓувремено се потсекаме дека за тоа зборувавме кога го обработувавме Богомилскиот поход, кога читавме за спасувањето на ране-

тите од страна на народот кој ги криел во своите куќи, или ги носел по градовите каде што лекарите-соработници на НО движење — илегално ги лечеле, како и на бројните примери каде што селаните во своите куќи ги негувале ранетите. Секако не беше пропуштен и своевидниот пример за грижата за ранетите на познатата битка за ранетите на Неретва.

Покрај другиот ранет борец од кого јасно се гледа дека е падната жртва, забележавме дека еден борец држи во рацете знаме. Тоа е веќе јасен симбол на честа на одредена единица (одред, баталјон или бригада) кое не смее да падне во рацете на непријателот, симбол на бестрашност на нашите вооружени сили и борбата воопшто, како што тоа на Споменикот е прикажано: борците се собрани околу знамето, решени по цена на своите животи да го зачуваат како не би паднало во рацете на непријателот.

Учениците забележаа дека покрај различното вооружување, борците се облечени или обуени со опинци, војнички цокули, во народна облека или војнички шинели. Сето тоа ни даде повод да прокоментираме и да заклучиме дека овде уметникот реално сакал да прикаже дека нашите борци — партизани и покрај тоа што биле слабо облечени и обуени храбро се бореле и верувале во себе дека ќе истраат и ќе победат. Таа беше доброволна и револуционерна војска. Тоа е уште еден од доказите за народниот карактер на нашата НОВ и Револуцијата. Така се бореа Титовите војници не жалејќи ги своите животи за слободата на својата земја. Исто така укажавме дека таа борба не беше лесна што може да се види и преку лицата на дадените борци, каде покрај одлучноста се забележува и гнев и прч и страдање и умирање, но и одлучност во борбата и оптимизам дека таа ќе заврши со победа.

Разговорот го завршивме со коментари во што и на каков начин уметникот успеал на целокупната композиција да ни ги „раскаже“ овие карактеристики на нашата ослободителна војска во текот на НОВ. Учениците на крајот поставија прашање: Зошто овој Споменик е овде поставен и дали тоа е случајно?

На тоа морав сам да давам одговор, но и да ги потсетам дека спомнавме некои објекти и места во градот каде се водеа тешки борби за ослободување (Офицерскиот дом, Народната банка, Камениот мост, Учителската школа, Зрадата на поштата), со што сакав учениците да видат дека местото каде е поставен Споменикот не е случајно и дека Споменикот, покрај другото, би требало и на тоа да потсетува.

На крајот за сеќавање се сликавме, по групи и поединечно пред Споменикот.